

ЖАРГОННАЯ ЛЕКСІКА Ў МАЎЛЕННІ СТУДЭНТАЎ Крыніцы папаўнення, шляхі і спосабы ўтварэння

Жаргонная лексіка маладых людзей неаднастайная, яна ахоплівае ўсе сферы жыцця, засяроджана на чалавеку – яго побыце, адносінах з іншымі людзьмі. Часта бывае так, што жарганізмы, якія выкарыстоўваюцца моладдзю, “перасяляюцца” ў гаворку дарослых людзей і становяцца яе неад’емнай часткай. Фарміраванне слоўніка жаргоннай лексікі адбываецца за кошт крыніц, уласцівых мове наогул і беларускай у прыватнасці.

На нашу думку, да асноўных крыніц папаўнення жаргоннай лексікі можна аднесці наступныя: развіццё камп’ютарных тэхналогій; камп’ютарныя гульні, відэа, мультфільмы; сучасная музычная культура; замежныя мовы (англійская, нямецкая і французская); запазычанні з іншых жаргонаў; захапленні маладых людзей.

Развіццё камп’ютарных тэхналогій. Інтэрнэт, яго шырокія магчымасці, хуткае развіццё камп’ютарных тэхналогій заўсёды прыцягвалі маладых людзей, у тым ліку студэнтаў. У сувязі з гэтым з’явілася шмат новых жарганізмаў. Вось некаторыя з іх: *вірусняк* ‘камп’ютарны вірус’; *тырнэт, нэцік* ‘інтэрнэт’; *смайлы* ‘смешныя твары ў чатах’; *глюк лістаў, глючыць* ‘непаладкі ў працы камп’ютара’; *мыла* ‘e-mail’; *кінуць у офф* ‘пакінуць паведамленне’; *юмыліць* ‘адсылаць лісты па e-mail’.

Камп’ютарныя гульні, відэа, мультфільмы. Вельмі шмат жаргонных слоў прыходзіць ў гаворку моладзі з камп’ютарных гульняў. Часцей за ўсё гэтыя словы спецыфічныя, імі карыстаюцца ў асноўным тыя, для каго гульні – хобі. Многія словы – запазычанні з англійскай мовы: *гільдыі* ‘аб’яднанне гульцоў’; *нуб* ‘пачатковец’; *чар* ‘персанаж’; *моб* ‘монстр’; *манчыць* ‘павышаць ўзровень’; *рэснуць* ‘ажывіць’. Дзякуючы відэа- і мультфільмам мы знаёмімся з новымі персанажамі. Уласныя імёны некаторых герояў робяцца агульнымі назвамі людзей і носьбітамі пэўнай характарыстыкі: *рэмба* ‘вельмі моцны чалавек’, *шрэк* ‘непрыгожы чалавек’, *пакемон* ‘дзіўны чалавек’ і інш.

Сучасная музычная культура. Адно з захапленняў студэнцкай моладзі – музыка. Сучасная музыка – сумесь розных культур, музычных кірункаў, вынік кампазітарскіх эксперыментаў. Жарганізмы, якія адносяцца да сферы музыкі, – гэта ў першую чаргу назвы розных музычных стыляў: *панса, пансяціна* ‘поп-музыка’, *дарк* ‘цяжкая музыка’, а таксама мянушкі музычных гуртоў і выканаўцаў: *Джэніфер Лопез* – Джэніфер Лопез, *ДзіБілан* – Дзіма Білан, *Патрыцыя Квас* – Патрыцыя Каас, *Мармеладзэ* – Валерый Меладзэ, *Філя* – Філіп Кіркораў, *Стас Піхайлаў* – Стас Міхайлаў.

Замежныя мовы. Многія маладыя людзі знаёмыя з англійскай мовай, таму шматлікія жарганізмы – гэта словы, запазычаныя з яе, нават не перакладзеныя на беларускую мову. Гэтыя жарганізмы настолькі ўліліся ў

сучасную гаворку, што іх разумею нават той, хто ніколі не вучыў англійскую мову: *адпанасоніць* ‘зняць на камеру, сфатаграфавач’, *бразар* ‘брат’, *шузы* ‘абутак’, *крэйзі* ‘вар’ят’, *Лаў Сторы* ‘любоўная гісторыя’, *дарлінг* ‘дарагая’. Жарганізмы з нямецкай і французскай моў нешматлікія: *кіндэр* ‘дзіця’, *алес нармалес* ‘усё добра’, *шпрэхаць* ‘гаварыць’, *пардоньце, пардон* ‘выбачайце’.

Запазычанні з іншых жаргонаў (крымінальная лексіка, лексіка наркаманаў і інш). Некаторым маладым людзям здаецца, што выкарыстанне такой лексікі робіць іх аўтарытэтнымі і ўзвышае над іншымі людзьмі. Таму яе часта можна пачуць ад тых, хто спрабуе стаць лідарам у кампаніі, класе, групе. Гэта пераважна назвы асоб (*фраер* ‘аўтарытэт’), дзеянняў (*замачыць* ‘забіць’, *стукаць* ‘дакладаць, даносіць’), устаноў (*мянтоўка, мянтюра* ‘міліцэйскі пастарунак’).

Захапленні маладых людзей. Жарганізмы, звязаныя з тым ці іншым захапленнем, яркія і своеасаблівыя. Хлопцы, якія цікавяцца більярдам і снукерам (падвід більярда), перарабляюць імёны гульцоў, даюць ім мянушкі. Да прыкладу, гульцу ў снукер Роні была дадзена мянушка *Буся*, Хамільтону – *Мушкецёр*. Часта ўжываецца слова *кіксаваць* ‘гуляць несумленна’. Футбольныя фанаты называюць гульца каманды “Рэал-Мадрыд” Крышціяну Раналду *Крысцінай*, Уэйн Руні атрымаў мянушку *Шрэк*. Дэвіда Бэкхема клічуць *Спайс-Бой* – ён ажаніўся з былой удзельніцай гурта “Spice Girls”. Аматыры баскетбола прызвалі Андрэя Кірыленку *АК-47*, а Кобі Браянта з-за стылю гульні – *Чорнай Мамбай*. *Рускай Ракетай* называюць хакеіста Паўла Бурэ, а Аляксандр Авецкін “узнагароджаны” званнем *Аляксандр Вялікі*.

Шляхі і спосабы ўтварэння жарганізмаў розныя, аднак усе яны зводзяцца да таго, каб прыстасаваць слова да беларускай рэчаіснасці і зрабіць яго прыдатным для пастаяннага выкарыстання. Э. Берагоўская вылучае больш за дзесяць спосабаў утварэння функцыянальных адзінак жарганізмаў, тым самым пацвярджаючы тэзіс пра пастаяннае абнаўленне слоўнікавага складу жаргоннай лексікі [1, с. 33]. Сярод асноўных шляхоў і спосабаў утварэння жаргонных слоў варта адзначыць наступныя: запазычванне з розных моў, абрэвіяцыю, усячэнне каранёў, асноваскладанне, універбацыю, афіксацыю, полісемію, сінанімію, антанімію, амнімію, каламбур, фанетычную асацыяцыю, аўтанамасію, метатэзу і метафарызацыю.

- **Запазычванне з розных моў.** Запазычванне – працэс папаўнення лексічнага фонду пэўнай мовы іншамоўнымі адзінкамі, неабходнымі для выражэння новых паняццяў або дыферэнцыяцыі наяўных, для абазначэння раней невядомых прадметаў і з’яў. У выніку асваення і пераасэнсавання запазычаных слоў (пераважна англіцызмаў) узніклі наступныя жаргонныя словы: *фрэнд* ‘сябар’, *фазар* ‘бацька’, *інгліш* ‘англійская мова’, *маўс* ‘маніпулятар тыпу *мыш*’, *бэздэй* ‘дзень нараджэння’, *рэспект* ‘павага’, *чэйндж* ‘абмен’, *лузар* ‘няўдачнік’, *дрынк* ‘напой’, *піл* ‘людзі’ і інш.

- **Афіксацыя** – утварэнне слоў ці граматычных форм шляхам далучэння да караня, асновы ці цэлага слова пэўных афіксаў. Спосабам афіксацыі, на нашу думку, узніклі наступныя жаргонныя словы: *прыкол* ‘тое, над чым можна насміхацца’, *прыкаліст* ‘той, хто любіць насміхацца над кім-н.’, *прыкольны*

‘цікавы, забаўны’, прыкольна ‘весела, арыгінальна’; адцяжнік ‘чалавек, які любіць аддавацца весялосці’, адцяжны ‘які дае магчымасць павесяліцца, які прыносіць асалоду’ і інш.

• **Абрэвіяцыя** – спосаб утварэння слоў шляхам скарачэння, усячэння і зліцця пачатковых літар (гукаў) усіх слоў зыходнага словазлучэння або іх асобных частак і цэлага слова. У штодзённым жыцці, каб зберагчы месца і час, здавальваюцца абрэвіятурамі – складанаскарочанымі словамі (назоўнікамі). Паводле ўтварэння адрозніваюць некалькі відаў абрэвіатур: ініцыяльныя, складовыя, змешаныя, складова-слоўныя і інш. Прыклады жарганізмаў – гукавых або літарных абрэвіатур: *дбз* ‘дабазарыліся, дамовіліся’, *чмо* ‘нікчэмны чалавек’ (ад рус. “человек морально опущенный”), *пз* ‘практычныя заняткі’, *мб* ‘можа быць’, *бб* ‘бай-бай’, *нп* – ‘няма праблем’ і інш.

• **Усячэнне каранёў, ці апокапа** (ад грэч. *арокорэ* ‘адсячэнне’) – утварэнне новых слоў шляхам скарачэння [2, с. 22]: *трам* ‘трамвай’, *комп, камп* ‘камп’ютар’, *трал* ‘тралейбус’, *сем* ‘семінар’, *універ* ‘універсітэт’, *баскет* ‘баскетбол’, *Жданы* ‘кірмаш «Ждановічы»’, *Маліна* ‘мікрараён Малінаўка’, *Курасы* ‘мікрараён Курасоўшчына’ і інш.

• **Асноваскладанне** – спосаб, пры якім словы ўтвараюцца шляхам зліцця дзвюх і болей асноў. Пры гэтым асновы аб’ядноўваюцца, як правіла, з дапамогай службовых марфем – інтэрфіксаў *-а(-о-), -е(-я-)*. Напрыклад: *кайфалом* ‘той, хто псуе асалоду’, *мазжачокнуцца* ‘звар’ядзецца’, *шаўрмяў* ‘шаўрма’ і інш.

• **Універбацыя, або кампрэсіўнае словаўтварэнне** (ад лац. *unus* ‘адзін’ + *verbum* ‘слова’) – утварэнне аднаго слова на месцы сінанімічнага яму намінатыўнага словазлучэння. Універбацыя адлюстроўвае агульнамоўную тэндэнцыю эканоміі моўных сродкаў. Гэтым тэрмінам абазначаюць як спосаб абрэвіяцыі, так і ўтварэнне аднаго слова на базе атрыбутыўнага кампанента састаўной назвы шляхам суфіксацыі [2, с. 155]. Пры гэтым самы прадуктыўны суфікс – *-к(а)*. Напрыклад: *акадэмка* ‘акадэмічны водпуск’, *аўтамат* ‘залік, атрыманы аўтаматычна’, *лаба* ‘лабараторная праца’, *Зялёнка* ‘мікрараён Зялёны Луг’, *залікоўка* ‘заліковая кніжка’, *чыталка* ‘чытальная зала’, *Камса* ‘Камсамольскае возера’, *Кулёк* ‘станцыя метро «Інстытут культуры»’ і інш.

Універбацыя – прадуктыўны спосаб утварэння жаргонных слоў, які выкарыстоўваецца з мэтай эканоміі моўных сродкі і час.

• **Каламбур** (фр. *calembour* ‘гульня словамі’) – фігура маўлення, заснаваная як гумарыстычны або сатырычны сродак на выкарыстанні мнагазначнасці слова, аманіміі ці выпадковага супадзення слоў [2, с. 66]. Напрыклад, *бязбаб’е* ‘безграшоўе’ (ад *бабкі* ‘грошы’) і інш.

• **Фанетычная (гукавая) асацыяцыя** – спосаб утварэння новых слоў шляхам фанетычнай асацыяцыі з іншым словам: *Рыа-дэ-Шабанэйра* ‘раён Шабаны’ (па аналогіі з *Рыа-дэ-Жанэйра*), *Чыкага* ‘раён Чыжоўка’ (па аналогіі з *Чыкага*), *Капыльгаген* ‘горад Капыль’ (па аналогіі з *Капенгагенам*), *Бярэзінбург* ‘горад Бяроза’ (па аналогіі з *Брандэнбургам*) і інш.

• **Аўтанамасія** – адзін са спосабаў утварэння жаргонных слоў і выказаў, калі імя ўласнае выступае як агульнае: *лівайсы*, *луіс* ‘джынсы фірмы

«Levis», *слухаць мэндэльна* ‘прысутнічаць на вяселлі’.

• **Метатэза** (ад грэч. *metathesis* ‘перастаноўка’) – перастаноўка гукаў або складоў у слове [2, с. 80]: *фуфлі* ‘туфлі’ і інш.

• **Метафарызацыя** – метафарычнае (вобразана-пераноснае) абазначэнне, матываванае ўяўленнямі пра розныя прыметы, уласцівасці, функцыі прадметаў. Напрыклад, *арматура* ‘худы, высокі чалавек, часцей жанчына’, *балалайка* ‘дзяўчына, сяброўка’, *бензавоз* ‘энергічны, актыўны чалавек’, *блін* ‘кампакт-дыск’, *вешалка* ‘худая, высокая дзяўчына’. У маўленні студэнтаў актыўна выкарыстоўваюцца словы і выразы, якія ўтварыліся па метафарычнай мадэлі “чалавек – чалавек”: *батанік* ‘старанны, разумны навучэнец’, *даўн* ‘нецікавы, неарыгінальны чалавек, зануда’.

• **Полісемія (мнагазначнасць)** – наяўнасць у слове некалькіх звязаных паміж сабой значэнняў, якія развіліся з першапачатковага значэння: *кінуць* 1) ‘украсці што-н. у каго-н.’; 2) ‘узяць што-н. у каго-н. і не аддаваць’; 3) ‘падмануць, не выканаць абяцання’; *каўбасіцца* 1) ‘праводзіць шмат часу ў мітусні і клопатах’; 2) ‘выконваць нудную працу’; 3) ‘адпачываць, весела бавіць час’.

• **Сінанімія** – супадзенне моўных адзінак у асноўным значэнні пры захаванні адрозненняў у сэнсавых адценнях і стылістычнай афарбоўцы [2, с. 122]. Часта ў аднаго агульнаўжывальнага слова існуе некалькі жаргонных эквівалентаў. Сінонімы-жарганізмы – словы адной часціны мовы, якія выступаюць назвай аднаго паняцця, аб’ядноўваюцца агульным значэннем, могуць адрознівацца адценнямі значэння, эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкай, спалучальнасцю з іншымі словамі, стылістычным выкарыстаннем.

Прывядзем прыклады жарганізмаў-сінонімаў: тралейбус – *рагаты, тралік, троль*; дзяўчына – *бабі, бэйбі, герла, дзяваха, дзеўка, зорка, ляля, малыха, фіфа, чувіха, чыжа* і іншыя; даляры – *баксы, грыны, капуста, касары, тугрыкі*; усё роўна – *паралельна, фіялетава* і інш.

• **Антанімія** – семантычная супрацьпастаўленасць, супрацьлегласць [2, с. 20]. Антонімы-жарганізмы – словы з процілеглым значэннем. З’яву антаніміі назіраем на прыкладзе наступных антанімічных пар жаргоннай лексікі: *жыраф* – *гном*; *кабан* – *малюпая*, *галімы* – *файны* і інш.

• **Аманімія** ўяўляе сабой графічнае і / ці фанетычнае супадзенне слоў, якія маюць розныя сэнсавыя значэнні [2, с. 18]. Амонімы-жарганізмы – словы адной часціны мовы, якія маюць аднолькавае гучанне, але зусім рознае значэнне. Прыклады жаргонных слоў-амонімаў: *башка*¹ ‘галава, частка тулава’ і *башка*² ‘чалавек, які прапанаваў патрэбны выхад з сітуацыі’; *педалі*¹ ‘ногі, частка цела’ і *педалі*² ‘агульная назва абутку’; *танкіст*¹ ‘чалавек, які не прытрымліваецца пэўных правілаў, ідзе напралом’ і *танкіст*² ‘студэнт педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка’.

Як сведчыць прааналізаваны матэрыял, першае месца па прадуктыўнасці займаюць іншамоўныя запазычанні (у асноўным англамоўныя), метафарызацыя і афіксацыя. У меншай ступені выкарыстоўваецца абрэвіяцыя, апакопа, універбацыя, асноваскладанне, полісемія. А такія спосабы, як каламбур, фанетычная (гукавая) асацыяцыя, аўтанамасія, метатэза сустракаюцца даволі

рэдка. Сінанімія, аманімія, антанімія ў студэнцкім жаргоне прадстаўлены дастаткова шырока. Колькасць жарганізмаў, якія складаюць сінанімічныя рады, перабольшвае колькасць жарганізмаў, якія не ўваходзяць у сінанімічныя адносіны.

Відавочна, жаргонная лексіка адлюстроўвае ўсе працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве, у тым ліку і самыя непажаданыя. Адзін з такіх працэсаў, на жаль, – зніжэнне агульнай культуры студэнта, культуры яго маўлення.

Падчас анкетавання (2010 – 2012 гг.) студэнты беларускага аддзялення факультэта беларускай і рускай філалогіі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка павінны былі адказаць на пытанні “Ці патрэбны жарганізмы ў маўленні студэнтаў?”, “Па якой прычыне студэнты карыстаюцца жаргоннай лексікай?”. У выніку атрымалася, што большасць студэнтаў (61%), якія прынялі ўдзел у анкетаванні, лічаць патрэбным ужыванне жарганізмаў у сваім маўленні. Адмаўляюць выкарыстанне жарганізмаў толькі 17%, 18% лічаць, што іх можна ўжываць час ад часу, а 4% студэнтаў зусім не змаглі адказаць на пытанні.

Была зроблена спроба вылучыць прычыны выкарыстання жарганізмаў у маўленні студэнтаў. Атрыманыя вынікі сведчаць, што большая частка студэнтаў выкарыстоўвае жаргонную лексіку з мэтай размаўляць модна, сучасна (48%). Некаторыя карыстаюцца жарганізмамі для таго, каб іх не разумелі бацькі, выкладчыкі (33%). Невялікая колькасць студэнцтва ўжывае жаргонную лексіку для эмацыянальнай разгрузкі (12%) і з-за няўмення выказаць думкі на літаратурнай мове (7%).

Галоўная прычына выкарыстання жарганізмаў студэнтамі – імкненне быць модным, сучасным. Большасць лічыць патрэбным ужыванне жаргоннай лексікі ў сваім маўленні. Аднак, прааналізаваўшы анкеты, можна адзначыць, што некаторыя студэнты не могуць даць тлумачэння некаторым жаргонным моўным элементам, якімі карыстаюцца, і амаль усе студэнты да жаргоннай лексікі адносяць і так званую абсцэнную (лаянкавую) лексіку. Відавочна, што жаргонная (і не толькі) лексіка моцна ўкаранілася ў іх маўленне. Такая маўленчая свабода не можа не палюбаць філолагаў, настаўнікаў, бацькоў і прымушае іх уздымаць праблемы чысціні маўлення і культуры паводзін моладзі. Няма сумненняў, вывучэнне маўленчых паводзін маладых людзей, іх маўленчага партрэта, культуры зносін – актуальная задача, якая стаіць перад сучаснымі спецыялістамі-мовазнаўцамі, псіхолагамі, педагогамі, усімі, каму не абяякавы лёс мовы і маладога пакалення, іх будучыня.

Спіс літаратуры

1. **Береговская, Э. М.** Молодёжный сленг : формирование и функционирование / Э. М. Береговская // Вопросы языкознания – 1996. – № 3.
2. **Сцяцко, П. У.** Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск, 1990.

Юлія ЖУК,

Наталля ЛОБАНЬ.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ